

Діяльність вітчизняних кредиторів на кредитному ринку України

Ольга Дмитрівна Вовчак,
завідувач кафедри банківської справи
Інституту магістерської та післядипломної освіти
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
доктор економічних наук, професор

Галина Василівна Миськів,
докторант
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Розглянуто кредитну діяльність кредиторів України в розрізі сегментів кредитного ринку. Проаналізовано обсяги наданих кредитів за групами кредиторів і визначено основні тенденції кредитування в Україні. Як підсумок, розраховано сукупний обсяг кредитів, що надходили в економіку держави впродовж 2009–2014 років.

Ключові слова: кредитори, сегменти кредитного ринку, обсяг наданих кредитів, банки, небанківські фінансові установи.

Постановка проблеми. Кредитний ринок – складний структурований економічний простір, утворений, відповідно до організації кредитних відносин, з окремих сегментів (ринків): державного, банківського, міжбанківського, небанківського і міжгосподарського кредитів. Усі виділені структурні частини кредитного ринку тісно взаємодіють між собою, утворюючи єдиний цілісний механізм функціонування кредитного ринку і, водночас, відображаючи його багатогранність.

Функціонування кожного сегмента кредитного ринку забезпечується діяльністю певних кредиторів, основними з яких є: комерційні банки, небанківські фінансові установи, держава і суб'єкти господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміку розвитку кредитного ринку України впродовж кількох років досліджено в наукових працях багатьох учених: Б. Івасіва, О. Барановського, О. Васюренка, О. Заруби, С. Глущенко, І. Розмаїнського, А. Одінцова, С. Ілляшенка, О. Морозової, Н. Рогожнікової, Л. Рудь, О. Карасика, О. Кириченка, З. Ковальової, Л. Павлової, Г. Поляк, В. Ходаківської, Я. Чайковського тощо. Однак, зазвичай, автори акцентують увагу в дослідженні лише на кредитній діяльності кредиторів у банківському сегменті кредитного ринку та оминають увагою його інші складові.

Мета статті – дослідити діяльність кредиторів України за сегментами кредитного ринку в розрізі обсягів і структури наданих ними кредитів в економіку держави.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Основними кредиторами кредитного ринку прийнято вважати комерційні банки. Своєю кредитною діяльністю вони забезпечують функціонування відразу двох сегментів кредитного ринку: міжбанківського і банківського.

Завдяки міжбанківському кредитуванню вільні фінансові ресурси переміщуються між банками, регі-

онами і навіть державами для ліквідації проблеми недостатності коштів.

Суб'єктами-кредиторами міжбанківського ринку виступають НБУ і комерційні банки.

НБУ надає державі цільові централізовані кредити для покриття дефіциту Державного бюджету, а комерційним банкам – для використання як ресурси при видаванні позик підприємствам пріоритетних галузей економіки на пільгових умовах або з метою рефінансування.

Досить часто кредити, надані НБУ, виступають інструментами регулювання грошово-кредитного ринку, впливаючи на попит і пропозицію кредитних ресурсів на ринку, через забезпечення ліквідності банківських установ.

Взаємне кредитування між банківськими установами також є досить поширеним. Воно дозволяє залучати і розміщувати тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ у формі міжбанківських депозитів чи кредитів [3].

Окрім того, динаміка обсягів кредитування на міжбанківському ринку є дзеркальною в динаміці банківського кредитування: обсяги залучених кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку відображають майбутні обсяги кредитів банків в економіку держави.

Обсяги кредитів, наданих НБУ і комерційними банками на міжбанківському кредитному ринку впродовж 2009–2014 рр., наведено в *табл. 1*.

Зміна економічної ситуації в державі внаслідок фінансової кризи 2008 року спонукала до зміни кредитної політики Національного банку: починаючи із 2009-го кредитування державних органів влади скоротилося майже втричі і така тенденція триває і надалі. Із 2009 року найбільші обсяги кредитів НБУ надає іншим депозитним корпораціям, тобто банкам України. Станом на початок 2014-го обсяг наданих комерційним банкам кредитів від НБУ становив

80 176 млн грн, або 96,8% від сукупного обсягу кредитів, наданих НБУ [1]. Відносне зростання обсягів кредитування за досліджуваний період 2009–2014 рр. становить 114,0%.

Таблиця 1

Обсяги міжбанківських кредитів, наданих НБУ і комерційними банками
впродовж 2009–2014 рр., на початок періоду

Кредити	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014 / 2009
Кредити НБУ, усього	72 633	91 332	78 650	78 222	82 521	82 809	1,14
у тому числі:							
іншим депозитним корпораціям	61 132	87 499	74 923	74 625	79 004	80 176	1,31
центральному органу державного управління	11 145	3 439	3 306	3 174	3 042	2 268	0,20
Міжбанківські кредити комерційних банків, млн грн	1 141 860	596 378,7	616 247	1 013 699	1 128 630	910 738,9	0,78
Усього міжбанківських кредитів, млн грн	1 214 493	687 710,7	694 897	1 091 921	1 211 151	993 547,9	0,82

Примітка. Розроблено за [1; 10].

Динаміка міжбанківських кредитів відображає попит комерційних банків на кредитні ресурси у 2009–2014 рр., що утворився під впливом економічної ситуації в державі та вплинув на формування кредитного циклу. Станом на початок 2009 року обсяг кредитів, наданих на міжбанківському кредитному ринку, становив 1 141 860 млн грн [10], що відповідало фазі кредитного циклу – «кредитний бум». Однак уже у 2009–2010 рр. відбувся обвал обсягу кредитування, що відобразило загальну тенденцію розвитку кредитного ринку – «криза». Далося взнаки скорочення надходження кредитних ресурсів від зовнішніх позичальників. Із 2010 року на міжбанківському кредитному ринку знову розпочалося поживлення, яке проявилось у зростанні темпів кредитування і вже станом на початок 2012-го загальний обсяг наданих кредитних ресурсів на МБКР становив 1 013 698,6 млн грн, що перевищило обсяг 2011 р. на 397 451,6 млн грн, або на 164,5% [10]. А 2012 року зростання тривало, однак темп приросту

до попереднього року становив 111%. А з 2013 року темпи кредитування знову помітно скоротилися – на 19%, основною причиною чого слугувала нестабільна політична ситуація в державі і критичний стан національної економіки, котрий проявився в падінні ВВП у 2012–2013 рр. (ВВП скоротився у II півріччі 2012-го на 4% і за дев'ять місяців 2013-го – на 3,7% [2]).

Кредити НБУ і комерційних банків, надані на міжбанківському кредитному ринку, виступають своєрідною «надбудовою» до цілого кредитного ринку держави. Саме ці види кредитів задають певний «тон» – формують макроекономічну кредитну політику для функціонування решти суб'єктів – кредиторів ринку: держави, банківських і небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання.

Комерційні банки є провідними суб'єктами – кредиторами кредитного ринку. Динаміку обсягів кредитів, наданих комерційними банками, та їхню структуру у 2009–2014 рр. наведено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Структура кредитів банків України в розрізі фізичних та юридичних осіб у 2009–2014 рр., на початок року

Показник	2009		2010		2011		2012		2013		2014		Темп приросту 2014/2009
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Обсяг кредитів комерційних банків	734 022	100	723 295	100	732 822	100	801 809	100	815 142	100	911 402	100	1,24
у тому числі:													
юридичним особам	472 584	63,8	474 991	67,4	508 288	72,0	580 907	75,0	609 202	86,4	698 777	81,8	1,48
фізичним особам	268 857	36,2	222 538	32,6	186 540	28,0	174 650	25,0	161 775	13,6	167 773	18,2	0,62
у т. ч. споживчі кредити	186 088	66,3	137 113	56,8	122 942	58,7	126 192	62,7	125 011	66,6	137 346	71,0	0,74

Примітка. Складено за [4].

Отож, упродовж 2009–2014 рр. прослідковується переважно позитивна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих комерційними банками України (окрім 2009 року – коли обсяг кредитів скоротився на 1,5% до 2008-го). Станом на початок 2014 року банківські кредити в економіку становили 911 402 млн грн і зросли впродовж досліджуваного періоду на 177 380 млн грн, або на 124,2% [4].

Основними позичальниками кредитних ресурсів у комерційних банків були юридичні особи. Середня

частка їхніх кредитів за досліджуваний період становила 74,4%. Найменший обсяг кредитів юридичним особам було надано 2008 року (станом на початок 2009-го) – 472 959 млн грн (63,8%) – у період, коли спостерігався «бум» споживчого кредитування і значно зросли кредити, надані фізичним особам, – на 115 224 млн грн, або на 175% до 2007 року. Найбільший обсяг кредитів, наданих юридичним особам, було зафіксовано 2012-го – 560 765 млн грн, або 86,4% від загального обсягу наданих кредитів. Відповідно, того року

кредити фізичним особам знизилися до мінімального значення за весь період – 133 616 млн грн, або 13,6% [4].

Левову частку у структурі кредитів фізичним особам займають споживчі кредити, середнє значення частки яких за досліджуваний період становило 65,6% і коливалося від 56,8% – 2010 року до 71,0% – 2014-го. Станом на початок 2014 року обсяг споживчих кредитів становив 137 346 млн грн і скоротився порівняно з 2009-м на 48 742 млн грн, або на 26,2% [4]. Це свідчить

про погіршення добробуту населення і його фінансового стану, а також про посилення вимог банків до позичальників.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок небанківських кредитів, кредиторами на якому є: кредитні спілки, ломбарди, фінансові, лізингові та факторингові компанії, інші кредитні установи та юридичні особи публічного права.

Динаміку обсягів кредитів, наданих небанківськими фінансовими установами, наведено в *табл. 3*.

Таблиця 3

Динаміка обсягів кредитів, наданих небанківськими фінансовими установами у 2009–2014 рр., на початок року (млн грн)

Вид небанківської фінансової установи	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014 / 2009
Фінансові компанії	170,45	135,5	300	830,2	2 440,5	4 462,4	26,18
Фінансовий лізинг	10,31	5,2	7,6	9,7	1,7	16,5	1,60
Кредитні спілки	5 572,8	3 909,10	3 349,5	2 237,4	2 531,0	2 349,1	0,42
Факторинг	1 448,1	1 594,9	6 407,9	6 845,2	11 702,8	10 039,5	6,93
Ломбарди	2 134,5	3 505	5 362,3	7 187	8 672,9	8 368,2	3,92
Інші кредитні установи	5 744,0	1 805,4	1 408,4	2 064,9	1 888,0	3 981,8	0,69
Юридичні особи публічного права	2 898,2	2 561,7	2 421,4	3 116,3	3 275,8	2 732,2	0,94
Усього кредитів небанківських фінансових установ	17 978,36	13 516,8	19 257,1	22 290,7	30 512,7	31 949,7	1,78

Примітка. Складено за [5–8].

Отож, найбільш невдалим для кредитної діяльності небанківських фінансових установ виявився кризовий 2009 рік, коли обсяги наданих фінансовими установами кредитів скоротилися на 4 461,56 млн грн, у порівнянні з 2008-м, і станом на початок 2010-го становили 13 516,8 млн грн. Однак, починаючи із 2010 року, діяльність небанківських фінансових установ на кредитному ринку активізувалася, а обсяги наданих кредитів почали зростати і станом на початок 2014 року досягли 31 949,7 млн грн, що перевищило обсяг 2009-го на 178%.

Найшвидшими темпами розвивається кредитування фінансових компаній, загальний обсяг кредитів яких на кінець 2013 року становив 4 462,4 млн грн, порівняно із 135,5 млн грн 2009-го [7; 8], і зріс у 26,18 раза за період. Однак обсяги наданих кредитів факторинговими компаніями та ломбардами були більшими: фінансова криза 2008–2009 рр. сприяла зростанню темпів їхнього кредитування, які за досліджуваний період (2014 / 2009) становили 693 і 392% відповідно.

Однак до докризових показників обсягів кредитування так і не повернулися кредитні спілки: станом на початок 2009 року їхні кредити становили 5 572,8 млн грн, а на початок 2014-го – 2 576,2 млн грн, тобто скоротились у 2,2 раза. Визначальним чинником стало зниження довіри населення до цих небанківських установ унаслідок їх дискредитації під час кризи [5; 6].

Держава також виступає кредитором кредитного ринку і кредитує органи державного управління, юридичні та фізичні особи за рахунок коштів Державного бюджету.

Державний кредит має особливий характер, який полягає у складному, багатоетапному процесі затвердження, розподілу та реалізації процедури кредитування. Це пов'язано із бюджетним процесом і контролем за використанням бюджетних коштів. Відмінною рисою державного кредиту, порівняно з іншими вида-

ми кредитування, є його первинний і вторинний розподіли. У результаті первинного розподілу державні кредитні ресурси надають державним урядовим структурам – переважно міністерствами, відомствами і комітетами – первинним суб'єктам-позичальникам державних кредитів. Об'єкти кредитування в такому разі відсутні. Вони виникають лише за вторинного розподілу кредитних ресурсів вищезазначеними урядовими структурами – на конкретні цілі.

Динаміку і структуру кредитів із Державного бюджету України впродовж 2009–2014 рр. наведено в *табл. 4*.

Основними позичальниками кредитних коштів у держави є Міністерство аграрної політики і продовольства України, яке позичає кошти, переважно, на здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції в аграріїв для поповнення державних стратегічних продовольчих резервів; Міністерство енергетики та вугільної промисловості України і Державне агентство автомобільних доріг України. Сукупна частка кредитів, наданих цим державним органам, станом на початок 2014 року становила 94,3%.

Ще одним сегментом кредитного ринку є ринок міжгосподарського кредитування, на якому кредитну діяльність проводять суб'єкти господарювання. Варто зазначити, що впродовж усіх років досліджуваного періоду 2009–2014 рр. обсяги міжгосподарських кредитів, які виражаються дебіторською заборгованістю за товари, роботи і послуги, лише зростали. Так, станом на початок 2009 року обсяг міжгосподарських кредитів становив 390 802,1 млн грн, а вже станом на початок 2014-го – 646 531 млн грн [11; 12], тобто зріс на 255 728,9 млн грн, або на 165,4%. Основною причиною такого становища є нестійкий фінансовий стан багатьох підприємств України, зумовлений фінансово-економічними, нормативно-правовими і політичними чинниками в державі.

Таблиця 4

Динаміка наданих кредитів із Державного бюджету України у 2009–2014 рр., на початок року

Показник	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Кредити із Державного бюджету України, всього	5 844,0	100	6 860,7	100	6 727,4	100	12 276,8	100	13 401,7	100	8 241,8	100
у тому числі:												
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	899,7	15,4	346,6	5,1	316,6	4,7	1 148,6	9,4	2 063,4	15,4	2 671,7	32,4
Міністерство аграрної політики та продовольства України	2 409,0	41,2	3 213,8	46,8	3 825,3	56,9	7 257,8	59,1	7 236,7	54,0	1 431,7	17,4
Міністерство фінансів України	401,3	6,9	1 102,1	16,1	283,9	4,2	725,5	5,9	276,5	2,1	1 379,0	16,7
Державне агентство автомобільних доріг України	1 460,0	25,0	1 978,8	28,8	1 978,8	29,4	2 500,0	20,4	-	-	2 291,2	27,8

Примітка. Складено за [9].

Висновки. До кредиторів кредитного ринку України належать: комерційні банки, держава, небанківські фінансові установи і суб'єкти господарювання. Кожна група зазначених кредиторів провадить кредитну

діяльність у певному сегменті кредитного ринку. Дослідивши діяльність кредиторів на кредитному ринку України, можемо підсумувати отримані результати в *табл. 5*.

Таблиця 5

Обсяги кредитів, наданих кредиторами України, в розрізі сегментів кредитного ринку, у 2009–2014 рр., на початок року (млн грн)

Сегменти кредитного ринку	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014 / 2009
Міжбанківські кредити	1 214 493	687 710,7	694 897	109 1921	1 211 151	993 547,9	0,81
Комерційні банки (банківські кредити)	734 022	723 295	732 822	801 809	815 142	911 402	1,24
Небанківські фінансово-кредитні установи (небанківські кредити)	17 978,36	13 516,8	19 257,1	22 290,7	30 512,7	31 949,7	1,78
Держава (державні кредити)	5 844,0	6 860,7	6 727,4	12 267,9	13 401,7	8 177,1	1,40
Суб'єкти господарювання (міжгосподарські кредити)	390 802,1	419 227,5	477 915,6	524 951,8	552 227,4	646 531	1,65
Сукупний обсяг кредитів, наданих на кредитному ринку	2 363 139	1 850 611	1 931 619	2 453 240	2 622 435	2 583 431	1,09

Примітка. Сформовано за даними *табл. 1–4*.

Отже, сукупний обсяг кредитів, наданих усіма кредиторами кредитного ринку, станом на початок 2014

року становив 2 583 431 млн грн і зріс порівняно із початком 2009-го на 220 292 млн грн, або на 109%.

Список використаних джерел

1. Грошово-кредитна статистика. Огляди фінансових корпорацій. Огляд Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
3. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] / Дані Державної служби статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міщенко В. І. Банківські операції : підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева та ін. — К. : Знання, 2006. — 727 с.
5. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2010 рік [Електронний ресурс] / Дані Державного реєстру фінансових установ. — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/733.html.
6. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 рік [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.

7. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2009 рік [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2009.pdf.
8. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2013 рік [Електронний ресурс] / Дані Нацкомфінпослуг. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.
9. Про Державний бюджет на 2009 (2010, 2011, 2012, 2013, 2014) рік [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws.
10. Стан міжбанківського кредитного ринку [Електронний ресурс] / Дані НБУ. — Режим доступу : www.bank.gov.ua/files/CREDITLAST.xls.
11. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2010. — 558 с.
12. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державна служба статистики України. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. — 552 с.

Summary. The article deals with creditors lending activities in Ukraine by segments of the credit market. The authors analyzed the volume of credits granted by groups of creditors and the main trends of crediting in Ukraine. As a result, we calculated the total volume of credits in the state's economy during the 2009–2014 years.

Keywords: creditors segments of the credit market, the volume credits granted, banks, non-bank financial institutions.